
การพัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน (The Development of Vulnerability Indicators for Homelessness)

พีระ ตั้งธรรมรักษ์¹

Peera Tangtammaruk¹

Received: January 22, 2021

Revised: June 8, 2021

Accepted: July 8, 2021

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน สำหรับกรณีของประเทศไทย โดยใช้การประมาณความเป็นไปได้สูงสุดจากแบบจำลองทางเศรษฐมิติ ทั้งนี้เนื่องจากในประเทศไทยยังไม่มีระบบการลงทะเบียนคนไร้บ้านจึงทำให้งานวิจัยฉบับนี้จึงต้องใช้แหล่งข้อมูลจากสองแหล่งที่แตกต่างกัน และผู้วิจัยได้ใช้แบบจำลองสองทางเลือกโดยใช้ข้อมูลจากกลุ่มคนเปราะบางที่มีความเสี่ยงเป็นคนไร้บ้าน และกลุ่มคนไร้บ้าน เพื่อหาความน่าจะเป็นและปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะไร้บ้านทั้งในระดับจุลภาคและระดับมหภาค ผลการศึกษา พบว่า รายได้ ความสัมพันธ์ในครอบครัว อายุ ทักษะในการสื่อสาร สถานะพิการ การดื่มแอลกอฮอล์ สิทธิในการเข้าถึงเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุหรือคนพิการ และการได้รับเงินช่วยเหลือโควิด-19 เป็นปัจจัยที่มีนัยสำคัญสำคัญต่อความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน นอกจากนี้ผู้วิจัยได้นำค่าผลกระทบส่วนเพิ่มที่ประมาณได้จากแบบจำลองมาคาดการณ์จำนวนคนไร้บ้านภายใต้สถานการณ์จำลองที่แตกต่างกัน เพื่อให้เห็นถึงจำนวนและแนวโน้มของคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล สุดท้ายนี้แม้ว่าการประมาณการคนไร้บ้านจากแบบจำลองยังคงมีข้อจำกัด ผู้วิจัยหวังว่าผลการศึกษาจะสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดเพื่อเป็นกลไกในการสร้างสัญญาณเตือนการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ซึ่งเป็นหนึ่งในแนวทางการป้องกันปัญหาคนไร้บ้านในประเทศไทยได้ต่อไป

คำสำคัญ: คนไร้บ้าน ดัชนีชี้วัดความเปราะบาง แบบจำลองสองทางเลือก

---

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Assistant Professor, Faculty of Economic, Srinakharinwirot University E-mail: peerat@gs.wu.ac.th

ABSTRACT

This paper attempts to develop the homeless early warning indicators for the case of Thailand using maximum likelihood estimation. Since there is no homeless registration system in Thailand, this paper has to use two different sources of data in order to estimate homelessness probability. We designed an econometric binary choices model in which one group is a group of vulnerable non-homeless people, while another is a group of homeless people. The objectives of our model are to find the homeless probabilities of all possible related factors, and to estimate homeless probabilities in both micro and macro level. This paper finds that income, family relationship, age, communication skill, handicapped status, alcohol consumption, right to elderly or handicapped allowance, and receiving covid-19 financial support were significant factors affecting individual probability to be homeless. In addition, the marginal effects estimated from the model enables us to interpret as the homeless early warning indicator, predict individual probability to be homeless, as well as forecast number of homeless people in Bangkok Metropolitan Region under different simulated circumstances. Finally, besides the estimation limitation, we still hope that these early warning indicators could be further developed to support homeless prevention policy in Thailand.

Keywords: Homeless People, Vulnerability Indicators, Binary Choices Model

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาคนไร้บ้านนับเป็นหนึ่งในปัญหาที่สังคมเมืองขนาดใหญ่ทั่วโลกต้องเผชิญ นับเป็นตัวชี้วัดที่สะท้อนถึงปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศหนึ่งๆ จากรายงานการสำรวจภาวะไร้บ้านทั่วโลกของ United Nations (2005) พบว่า ปัญหาดังกล่าวมีความรุนแรงในหลายประเทศ โดยคาดว่ามีการไร้บ้านกว่า 100 ล้านคนทั่วโลก ซึ่งปัญหาดังกล่าวมีแนวโน้มจะมีระดับความรุนแรงเพิ่มขึ้น ดังตัวอย่างเช่น ในประเทศออสเตรเลีย สำนักงานสถิติแห่งออสเตรเลีย (ABS) รายงานว่า ระหว่างปี พ.ศ. 2554-2559 (ระยะเวลา 5 ปี) ออสเตรเลียมีจำนวนคนไร้บ้านทั้งหมด 116,427 คน ซึ่งเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 14 (Davey and Knaus, 2018) ในขณะที่จำนวนคนไร้บ้านในอังกฤษยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 60 ปี (Bulman, 2017) ด้านสหรัฐอเมริกา พบว่า ใน ปี พ.ศ. 2562 มีจำนวนคนไร้บ้านในลอสแอนเจลิสถึง 41,209 คน ซึ่งตัวเลขดังกล่าวเป็นตัวที่เพิ่มขึ้นจากปีก่อนหน้าประมาณร้อยละ 12.5 ทั้งนี้ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่เกิดขึ้นก่อนการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 ด้วย (Ho, 2020) สำหรับกลุ่มประเทศในเอเชียจากรายงานของ Homeless World Cup Foundation (2019) พบว่า กลุ่มประเทศในเอเชียเองต่างก็ประสบปัญหาคนไร้บ้านหรือคนที่มิรายได้ต่ำกว่าระดับเส้นความยากจน เช่น กัมพูชา อินเดีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ หรือแม้แต่ในประเทศที่พัฒนาแล้วอย่าง ญี่ปุ่น ฮังการี เกาหลีใต้ ก็มีการพบปัญหาคนไร้บ้านอย่างต่อเนื่อง

ด้านประเทศไทยเองได้มีการสำรวจคนไร้บ้านในพื้นที่กรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. 2558 และ 2562 โดย อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ (2558, 2562) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) พบว่า มีประชากรคนไร้บ้านในกรุงเทพฯ จำนวน 1,307 คนในปี พ.ศ. 2558 และ 1,123 คนในปี พ.ศ. 2562 ตามลำดับ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าปัญหาคนไร้บ้านเป็นปัญหาสำคัญที่ทั่วโลกต้องเผชิญ ทั้งในประเทศที่ด้อยพัฒนา กำลังพัฒนา หรือพัฒนาแล้ว ทั้งนี้เพราะปัญหาคนไร้บ้านนั้นเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รวมทั้งปัญหาครอบครัว ดังนั้นการกลายเป็นคนไร้บ้าน หรือ การที่สังคมมีคนไร้บ้านเพิ่มขึ้นเพียง 1 คน เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมขั้นรุนแรงถึงขั้นที่ทำให้คนคนหนึ่งต้องออกมาใช้ชีวิตในพื้นที่สาธารณะปราศจากที่พักอาศัย จึงทำให้สามารถมองได้ว่า คนไร้บ้าน คือ หนึ่งในดัชนีชี้วัดทางเศรษฐกิจ เพราะหากประเทศหนึ่งมีจำนวนคนไร้บ้านเพิ่มขึ้น ย่อมเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าประเทศนั้นกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในขั้นที่ส่งผลกระทบต่อคนในสังคมต้องอยู่ในสภาพไร้ที่อยู่อาศัย

ดังนั้นการมีตัวชี้วัด (Indicators) ที่เป็นการบ่งบอกถึงความเสี่ยงที่จะส่งผลให้บุคคลหนึ่งต้องเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน จะเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบมาตรการเตือนทางสังคม (Social Warning) ซึ่งถือเป็นตาข่ายความปลอดภัยทางสังคมรูปแบบหนึ่งที่จะช่วยป้องกัน คัดกรอง และลดจำนวนกลุ่มเสี่ยงที่จะกลายเป็นคนไร้บ้าน โดย หนึ่ง จะช่วยลดความรุนแรงของปัญหาคนไร้บ้านในประเทศไทย ด้วยการเป็นเครื่องมือที่จะนำมาใช้เฝ้าระวังสังเกต ป้องกันการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน (Homeless Prevention Policy) ของกลุ่มเสี่ยงหรือคนที่มีความเปราะบาง และ สอง สามารถนำมาใช้ในการออกแบบนโยบายการช่วยเหลือที่ตรงกับสภาพจริงของปัญหาและตอบสนองความต้องการของกลุ่มเสี่ยงและคนที่มีความเปราะบาง รวมถึงกลุ่มคนไร้บ้านในระยะเริ่มต้น (Pre Homeless) ได้ทันทั่วถึง

งานวิจัยฉบับนี้จึงมีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน โดยทำการศึกษาเพื่อประมาณการปัจจัยเสี่ยงในระดับบุคคลทั้งที่เป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมที่จะทำให้เข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ทั้งนี้ตัวชี้วัดดังกล่าวคาดว่าจะสามารถนำมาเป็นมาตรการในการเตือนปัญหาด้านคนไร้บ้าน (Early Warning) ตลอดจนสามารถนำมาอธิบายโครงสร้างของปัญหาคนไร้บ้าน และสามารถนำข้อมูลมาพัฒนาตัวชี้วัดให้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบติดตาม (Monitoring) คาดการณ์ (Prediction) และนำไปสร้างแนวทางการป้องกัน (Prevention) การก้าวเข้าสู่สภาวะไร้บ้าน โดยมุ่งหวังให้ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลประกอบการออกแบบ และพัฒนานโยบายที่มุ่งเป้าอย่างตรงจุด และสามารถป้องกันปัญหาของคนไร้บ้านได้ในระยะยาวอย่างมั่นคง

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์หลัก คือ การวิเคราะห์ปัจจัยเสี่ยงในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านและพัฒนาแบบจำลองตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน จากฐานข้อมูลทุติยภูมิและปฐมภูมิด้วยการเก็บข้อมูลภาคสนาม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับประเด็นเรื่องของจำนวนคนไร้บ้านประเทศไทยนั้น จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ในปี พ.ศ. 2559 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้ทำการสำรวจจำนวนคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งพบคนไร้บ้าน จำนวน 1,307 คน (อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ, 2559)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2562 ได้มีการสำรวจคนไร้บ้านทั้งประเทศในช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคม 2562 โดยเก็บข้อมูลในเขตเทศบาลขนาดเล็กและขนาดกลางในแต่ละจังหวัด รวมทั้งหมด 124 อำเภอ 77 จังหวัด พบว่ามีคนไร้บ้านทั้งประเทศทั้งสิ้น 2,719 คน ซึ่งพบในกรุงเทพมหานครสูงที่สุดถึง 1,123 คน โดยการสำรวจทั้งสองครั้งใช้วิธีการแฉ่งนับ (counting) ในแต่ละพื้นที่ในคืนเดียว หรือ ที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า “One Night Count” (ONC) หรือ “The Point-in-Time” (PIT) (อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ, 2562)

จะเห็นได้ว่าจำนวนคนไร้บ้านที่ปรากฏนั้นนับเป็นภาพสะท้อนของสังคมไทยที่กำลังประสบกับปัญหาเชิงโครงสร้างและปัญหาความเหลื่อมล้ำ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และปัญหาครอบครัว โดยสาเหตุของการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านนั้น งานศึกษาในอดีตหลากหลายงานล้วนระบุไปในทิศทางเดียวกันว่าปัญหาทางสังคมและปัญหาทางเศรษฐกิจ คือ สองปัจจัยหลักที่ทำให้คนต้องเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน (Anderson and Christian, 2003; Batterham, 2019; Nishio, Horita, Sado, Mizutani, Watanabe, Uehara, and Yamamoto, 2017; Phillips, 2015; Tangtammaruk and Chaiwat, 2019) สำหรับกรณีของประเทศไทย การศึกษาของ ธานิชัยวัฒน์ และคณะ (2561) ระบุว่า ในบริบทคนไร้บ้านของเมืองไทย ปัญหาคนไร้บ้านสะท้อนถึงการทับซ้อนกันระหว่าง 2 ปัญหา คือ ปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาครอบครัว โดยมีปัญหาเศรษฐกิจเป็นหลัก (Necessary Condition) และมีปัญหาครอบครัวเป็นปัจจัยขยายผล (Sufficient Condition) ดังตัวอย่าง เช่น การที่บุคคลหนึ่งตกงานแต่ครอบครัวยังอบอุ่นเป็นการสะท้อนเพียงปัญหาเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ซึ่งในกรณีนี้บุคคลดังกล่าวจะยังไม่เข้าสู่ภาวะไร้บ้านในทันที หรือ มองอีกมุมหนึ่ง ถ้าบุคคลอีกคนหนึ่งมีปัญหาครอบครัวแต่ยังคงมีงานและสามารถหารายได้ได้เพียงพอ บุคคลดังกล่าวก็ยังสามารถรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมได้ ดังนั้นการกลายเป็นคนไร้บ้านจึงเกิดจากการทำงานพร้อม ๆ กันของปัญหาทางเศรษฐกิจและปัญหาครอบครัว ซึ่งมีความรุนแรงถึงขั้นบีบขับให้บุคคลคนนั้นต้องตัดสินใจขั้นปลายสุดทางของปัญหาด้วยการออกจากบ้านมาใช้ชีวิตในพื้นที่สาธารณะ

นอกจากสาเหตุของการเป็นคนไร้บ้านแล้ว งานวิจัยของ ธานิชัยวัฒน์ และคณะ (2561) ยังค้นพบเพิ่มเติมว่า คนไร้บ้านหน้าใหม่ (New Homeless) หรือ กลุ่มที่เพิ่งมาเป็นคนไร้บ้านไม่เกิน 1 ปี เป็นกลุ่มที่มีโอกาสและความต้องการในกลับคืนสู่สังคม (Reintegration) มากที่สุด โดยหากบุคคลอยู่ในภาวะไร้บ้านนานขึ้น ความหวังและโอกาสในการกลับคืนสู่สังคมจะลดลงสวนทางกับระยะเวลาของการไร้บ้าน

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการพัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน มีความจำเป็นที่จะต้องนำข้อมูลที่สำคัญ 2 ชุดมาเปรียบเทียบกัน ซึ่งได้แก่ หนึ่ง ข้อมูลเศรษฐกิจและสังคมของคนที่มีที่อยู่อาศัยแต่มีปัจจัยเสี่ยงหรือโอกาสที่จะเป็นคนที่ไร้บ้าน (กลุ่มคนเปราะบาง) และสอง ข้อมูลทางเศรษฐกิจและสังคมของคนไร้บ้าน หรือกล่าวโดยง่ายคือ ต้องมีการเปรียบเทียบระหว่างภาวะก่อนที่จะไร้บ้าน และภาวะหลังจากที่เป็นคนไร้บ้านแล้ว ทั้งนี้หากมีข้อมูลทั้งสองชุดนี้ นักวิจัยก็จะสามารถเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งปัจจัยอื่นๆ ระหว่างกลุ่มคนสองกลุ่ม เพื่อที่จะหาปัจจัยที่ส่งผลให้คนสองกลุ่มนี้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวสามารถนำพิจารณาเป็นตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านได้ ดังนั้นหากกล่าวในทางทฤษฎี การพัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านอาจทำได้ 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่หนึ่ง การนำฐานข้อมูลประชากรทั่วไปที่มีที่อยู่อาศัยแต่เป็นกลุ่มที่มีปัจจัยเสี่ยงหรือโอกาสที่จะเป็นคนที่ไร้บ้าน มาเปรียบเทียบกับฐานข้อมูลของคนไร้บ้าน วิธีการนี้มีข้อได้เปรียบคือ ถ้าฐานข้อมูลทั้งสองเป็นฐานข้อมูลเดียวกันที่มีการเก็บรายละเอียดของข้อมูล รวมทั้งระยะเวลาหรือปีที่เก็บข้อมูลสอดคล้องกัน ก็จะ สามารถเปรียบเทียบและประมาณการ (Estimate) ตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านได้ อย่างไรก็ตามวิธีการนี้มีข้อจำกัดคือ ในการประมาณการนั้นย่อมต้องมีส่วนที่แบบจำลองไม่สามารถอธิบายได้หรือความคลาดเคลื่อน (Error)

หรือ วิธีสอง คือ การสำรวจข้อมูลคนไร้บ้านในปัจจุบันเพื่อรวบรวมข้อมูลภาวะไร้บ้าน ในขณะที่นอกจากรวบรวมข้อมูลในปัจจุบันแล้ว แบบสำรวจดังกล่าวควรที่จะถามถึงภาวะหรือสถานการณ์ก่อนจะไร้บ้านของคนไร้บ้านคนดังกล่าว เพื่อที่จะได้มาซึ่งฐานข้อมูล 2 ชุด ทั้งในส่วนของภาวะไร้บ้าน และก่อนไร้บ้าน (Before and After) วิธีการนี้มีข้อได้เปรียบคือ หากสามารถเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างได้เป็นจำนวนมาก รวมทั้งกระบวนการได้มาซึ่งข้อมูลมีความเที่ยงตรงและไม่เอนเอียง (Biasness) ก็จะสามารถประมาณการตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านได้ แต่วิธีการดังกล่าวก็มีข้อจำกัดอยู่หลายประการ เนื่องจากการวัดเรื่องราวก่อนเป็นคนไร้บ้านนั้นเป็นการถามถึงเรื่องราวในอดีตของบุคคลซึ่งการเล่าเรื่องราวในอดีตย่อมมีโอกาสที่จะเกิดอคติในการให้ข้อมูล ส่งผลให้ข้อมูลขาดความแม่นยำ รวมทั้งกลุ่มคนไร้บ้านนับเป็นหนึ่งในประชากรกลุ่มเฉพาะที่มีความเปราะบาง การเก็บข้อมูลโดยถามถึงเรื่องราวบางอย่างที่ละเอียดอ่อนอาจจะทำให้ไม่สามารถได้มาซึ่งข้อมูลได้

ทั้งนี้ ในทางปฏิบัติ กรณีประเทศไทย ยังไม่มีฐานข้อมูลที่เพียงพอจะสนับสนุนทั้งสองวิธีข้างต้น จึงนับเป็นข้อจำกัดสำคัญในการพัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ดังนั้นงานวิจัยฉบับนี้จึงได้ใช้ทั้งข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลปฐมภูมิในการพัฒนาแบบจำลองความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. การพัฒนาแบบจำลองตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน จากฐานข้อมูลทุติยภูมิ

โดยฐานข้อมูลทุติยภูมิที่สมบูรณ์ที่สุด ได้แก่ สสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งเป็นฐานข้อมูลสำรวจรายปีที่รวบรวมข้อมูลสำคัญด้านเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน เช่น รายได้ ค่าใช้จ่าย หนี้สิน ทรัพย์สิน โครงสร้างของสมาชิกในครัวเรือน ลักษณะที่อยู่อาศัย การย้ายถิ่นและการส่งเงิน ตลอดจนการได้รับสวัสดิการ/ความช่วยเหลือจากรัฐ เป็นต้น (ปีที่ปีเป็นเลขคู่จะสำรวจทั้งรายได้

และค่าใช้จ่าย ในขณะที่ปีที่เป็นเลขคี่จะสำรวจด้านค่าใช้จ่ายเท่านั้น) อย่างไรก็ตาม ข้อมูลสำรวจดังกล่าวเป็นการเก็บระดับครัวเรือนส่วนบุคคล ในทุกจังหวัดทั่วประเทศ ซึ่งไม่สามารถจำแนกได้ว่าการสำรวจดังกล่าวมีกลุ่มคนไร้บ้านรวมอยู่ด้วยหรือไม่ หรืออีกนัยหนึ่งอาจจะตั้งสมมติฐานเบื้องต้นว่า คนไร้บ้านอาจจะไม่อยู่ในการสำรวจดังกล่าว

ในส่วนของฐานข้อมูลของคนไร้บ้าน พบว่า ในประเทศไทยไม่มีการจัดเก็บฐานข้อมูลของคนไร้บ้านอย่างเป็นทางการ เนื่องจากยังไม่มีระบบการลงทะเบียนคนไร้บ้านเหมือนในต่างประเทศ โดย ณ ปัจจุบัน แหล่งข้อมูลที่สำคัญที่มีการเก็บรวบรวมและบันทึกรายละเอียดพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมของคนไร้บ้าน ได้แก่ การสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ของ อนุกรม พัททษธานี และคณะ (2559) ที่ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ.2559 จำนวน 371 คน อย่างไรก็ตาม ข้อมูลชุดดังกล่าวเน้นการสำรวจภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม ณ ช่วงเวลาที่เป็นคนไร้บ้าน ในขณะที่การบันทึกรายละเอียดสถานการณ์ก่อนที่จะเป็นคนไร้บ้านยังมีไม่มากพอ ดังนั้นจึงทำให้มีตัวแปรสถานการณ์ก่อนไร้บ้านไม่เพียงพอที่จะเปรียบเทียบกับสถานการณ์ตอนไร้บ้าน

แม้ว่าในปัจจุบันยังไม่มีฐานข้อมูลที่สมบูรณ์ในการประมาณการตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน แต่ฐานข้อมูลที่มีอยู่ทั้งจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ และการสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ของ อนุกรม พัททษธานี และคณะ (2559) สามารถนำมาใช้ประกอบกันเพื่อพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านเบื้องต้นได้ โดยสามารถนำสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในปี พ.ศ.2558 และ พ.ศ.2559 มาเทียบเคียงกับฐานข้อมูลคนไร้บ้านในปี พ.ศ.2559 ได้ ทั้งนี้เนื่องจากสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในปี พ.ศ.2558 มีการบันทึกข้อมูลทั้งด้านรายรับและรายจ่าย ซึ่งมีรายละเอียดมากกว่าปี พ.ศ.2559 ทางผู้วิจัยจึงเลือกใช้สำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในปี พ.ศ.2558 มาเปรียบเทียบกับข้อมูลคนไร้บ้านในปี พ.ศ.2559 แม้ว่าจะมีความเหลื่อมกันของช่วงเวลาประมาณ 1 ปี แต่ก็คาดว่าจะส่งผลต่อการวิเคราะห์ไม่มากนัก โดยเกณฑ์ที่ผู้วิจัยใช้ในการคัดกลุ่มคนเปราะบางนั้นต้องเข้าอย่างน้อยหนึ่งในสี่เกณฑ์ ดังนี้ หนึ่ง รายได้ครัวเรือนหักค่าเช่าบ้านแล้วมีรายได้ครัวเรือนต่ำกว่า 6,000 บาทต่อเดือน สอง รายได้รวมของครัวเรือนต่ำกว่า 6,000 บาทต่อเดือน สาม ครัวเรือนที่มีจ่ายค่าเช่าบ้านต่ำกว่า 1,000 บาทต่อเดือน และ สี่ บุคคลที่มีรายได้ต่ำกว่า 3,000 บาทต่อเดือน (150 บาท * 20 วัน) ซึ่งเกณฑ์ที่ตั้งขึ้นมานี้เกิดจากกระบวนการระดมความเห็นด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับ เจ้าหน้าที่ทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคมที่ทำงานด้านคนไร้บ้านและคนเปราะบาง รวมทั้งนักวิชาการในสาขาที่เกี่ยวข้อง โดยข้อมูลจากสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในปี พ.ศ.2558 มีทั้งสิ้น 125,346 ตัวอย่าง เมื่อคัดเลือกตามเกณฑ์ข้างต้นแล้วเหลือเพียงกลุ่มเปราะบางในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล 821 ตัวอย่าง หรือคิดเทียบสัดส่วนเป็นประชากรกลุ่มเปราะบาง 378,936 คน

สำหรับแบบจำลอง (Model) ที่ใช้ในการประมาณการ (Estimate) ตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน คือ แบบจำลองสมการถดถอยแบบสองทางเลือก (Binary Response Regression Model) ซึ่งเป็นแบบจำลองทางเศรษฐมิติ (Econometric Model) ที่ใช้การประมาณด้วยภาวะน่าจะเป็นสูงสุด (Maximum Likelihood Estimation) ในการประมาณการหาค่าความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ (Independent Variables)

หรือปัจจัยหลายๆปัจจัยที่เราสนใจ ต่อตัวแปรตาม (Dependent Variable) ในกรณีที่ตัวแปรตามที่เราทำการศึกษาเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) ซึ่งได้แก่ ภาวะไร้บ้าน หรือกล่าวโดยง่าย คือแบบจำลองดังกล่าวจะสามารถประมาณการออกมาได้ว่า ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม หรือตัวชีวิตที่ศึกษานั้น ส่งผลให้ต่อภาวะไร้บ้านอย่างไร สำหรับเหตุผลหลักที่ผู้วิจัยเลือกใช้แบบจำลองสองทางเลือกนั้น เนื่องจากฐานข้อมูล ที่ใช้มาจากกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกัน 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มคนไร้บ้าน ($Y=1$) และกลุ่มคนเปราะบางที่มีความเสี่ยงจะเป็นคนไร้บ้าน ($Y=0$) โดยแบบจำลองสองทางเลือกจากทำหน้าที่ประมาณการหาตัวชีวิตหรือปัจจัยที่ทำให้ข้อมูลสองกลุ่มนี้มีความแตกต่างกัน หรือกล่าวอย่างง่าย คือ แบบจำลองทำหน้าที่คำนวณหาเส้นแบ่งหรือจุดเปลี่ยนระหว่างคนไร้บ้านและคนเปราะบาง

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อมูลที่ใช้ในการศึกษามาจากฐานข้อมูลสองชุดที่แตกต่างกัน ดังนั้นในการเลือกตัวแปรอิสระซึ่งเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมส่วนบุคคล นอกจากจะพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะไร้บ้านแล้ว ยังมีความจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงปัจจัยที่มีการเก็บบันทึกไว้ตรงกันหรือสามารถเทียบเคียงกันได้ระหว่างสองฐานข้อมูล ในกรณีที่ฐานข้อมูลทั้งสองเก็บปัจจัยเดียวกันแต่มีชื่อคำถามหรือวิธีการเก็บที่ต่างกัน ผู้วิจัยจึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับตัวแปรโดยใช้ตัวแปรตัวแทน (Proxy) ข้อมูลชุดใดชุดหนึ่งเพื่อให้สามารถเทียบเคียงกับข้อมูลอีกชุดได้ ฉะนั้นข้อจำกัดที่สำคัญข้อหนึ่งของวิธีการนี้ คือ แบบจำลองที่ได้จะเป็นแบบจำลองที่มีตัวแปรอิสระค่อนข้างจำกัด และไม่ครอบคลุมทั่วทุกมิติ ซึ่งในกรณีนี้มีตัวแปรอิสระทั้งสิ้น 8 ตัวเท่านั้น (รายละเอียดตามตารางที่ 1)

2. การพัฒนาแบบจำลองตัวชีวิตความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน จากฐานข้อมูลปฐมภูมิด้วยการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ทั้งนี้ เนื่องจากการพัฒนาตัวชีวิตจากข้อมูลทุติยภูมิมีข้อจำกัดในเรื่องของความไม่สมมาตรของข้อมูล ทำให้แบบจำลองที่ 1 มีตัวแปรอิสระหรือดัชนีชีวิตความเปราะบางในจำนวนที่จำกัด ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการเก็บข้อมูลเองจากทั้งกลุ่มเสี่ยงที่จะเป็นคนไร้บ้าน และคนไร้บ้านเพื่อลดข้อจำกัดดังกล่าว นอกจากนี้การได้ข้อมูลที่มาจากฐานเดียวกันจะสามารถช่วยให้แบบจำลองทางเศรษฐมิติ (Econometric model) ที่ใช้ในการประมาณ (Estimate) ความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านมีมิติทางตัวแปรอิสระที่มากขึ้น จากนั้นผู้วิจัยจึงจะดำเนินการทดสอบและเปรียบเทียบตัวชีวิตความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านจากทั้งสองวิธี โดยตัวแปรอิสระ (Independent variables) ที่ใช้ในแบบจำลองที่สองนี้ ประกอบไปด้วย ปัจจัยทางครอบครัวและสังคม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางด้านการเข้าถึงนโยบาย และปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งผู้วิจัยรวบรวมจากการสนทนากลุ่ม (Focus group) กับ เจ้าหน้าที่ทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคมที่ทำงานด้านคนไร้บ้านและคนเปราะบาง นักวิชาการในสาขาที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งงานวิจัยในอดีตที่เกี่ยวข้อง

สำหรับวิธีการที่สองนั้น มีขอบเขตในการศึกษาประชากรกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ คนที่มีความเสี่ยงจะเป็นคนไร้บ้าน และคนไร้บ้าน โดยมีขอบเขตการดำเนินงานในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และจังหวัดขอนแก่น เนื่องจากมีภาคีเครือข่ายที่ทำงานด้านคนไร้บ้านซึ่งจะช่วยให้สามารถดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามได้แม่นยำมากขึ้น โดยตั้งเป้าหมายเก็บข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มตัวอย่างประมาณ 300 คน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์

และเนื่องด้วยกลุ่มคนไร้บ้าน และกลุ่มคนประจบบางเป็นประชากรกลุ่มเสี่ยงที่เข้าถึงได้ยาก วิธีการเก็บข้อมูลของงานวิจัยชิ้นนี้จึงใช้การเก็บตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มที่หนึ่ง กลุ่มประจบบาง เช่น กลุ่มอาชีพส่วนใหญ่ที่คนไร้บ้านเคยทำก่อนที่จะมาเป็นคนไร้บ้านคนที่พักอยู่ในห้องพักราคาถูก กลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนที่เสี่ยงจะถูกไล่ออกจากที่ดิน และกลุ่มประจบบางอื่นๆ จากพื้นที่กรุงเทพมหานคร และขอนแก่น ที่ได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ภาคประชาสังคมที่ทำงานด้านคนไร้บ้าน และเข้าตามเกณฑ์ 4 ข้อตามแบบจำลองที่ 1 รวมประมาณ 150 คน ในส่วนของกลุ่มที่สอง คือ คนไร้บ้าน จากพื้นที่สาธารณะ และศูนย์พักพิงคนไร้บ้านใน กรุงเทพมหานคร และขอนแก่น ประมาณ 150 คน โดยช่วงระยะเวลาในการเก็บข้อมูล คือ ช่วงเดือน มิถุนายน ถึง สิงหาคม พ.ศ.2563

ผลการวิจัย

ตารางที่ 1 แสดงผลการประมาณการความประจบในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านจาก 2 แบบจำลอง โดยแบบจำลองที่ 1 เป็นแบบจำลองที่พัฒนาจากฐานข้อมูลคนไร้บ้านของ ของ อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ (2559) จำนวน 371 ตัวอย่าง ในขณะที่ข้อมูลกลุ่มคนประจบ ผู้วิจัยได้คัดกรองจากฐานข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ด้านรายได้และรายจ่าย ปี พ.ศ.2558 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2558) ที่มีจำนวน 125,346 ตัวอย่างให้เหลือเพียงกลุ่มประจบบางในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล 821 ตัวอย่าง หรือคิดเทียบสัดส่วนเป็นประชากรกลุ่มประจบบาง 378,936 คน ตามลำดับ

ด้านแบบจำลองที่ 2 ที่พัฒนาจากข้อมูลปฐมภูมิด้วยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลคนไร้บ้าน และกลุ่มคนประจบบาง ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และจังหวัดขอนแก่น ช่วงกลางปี พ.ศ. 2563 ด้วยเกณฑ์การคัดกลุ่มตัวอย่างแบบเดียวกันกับแบบจำลองที่ 1 นั้น พบว่า ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน 294 ตัวอย่าง แบ่งออกเป็นกลุ่มคนประจบบาง จำนวน 164 คน กลุ่มคนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะ 49 คน และคนไร้บ้านในศูนย์พักพิงคนไร้บ้าน 81 คน โดยจากการสรุปลักษณะเบื้องต้น พบว่า ด้านรายได้กลุ่มคนประจบบางมีรายได้สูงกว่ากลุ่มคนไร้บ้านประมาณ 1.5 เท่า โดยกลุ่มคนประจบบางมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 7,032.24 บาทต่อเดือน กลุ่มคนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่ 3,859.86 บาท และกลุ่มคนไร้บ้านในศูนย์พักพิงมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 5,333.95 บาทต่อเดือน ทั้งสองกลุ่มมีอายุเฉลี่ยใกล้เคียงกันอยู่ที่ประมาณ 48 ปี ด้านเพศ พบว่ากลุ่มคนประจบบางมีสัดส่วนของเพศชายและเพศหญิงที่ใกล้เคียงกัน (เพศชายร้อยละ 43.29 เพศหญิงร้อยละ 56.71) ในขณะที่คนไร้บ้านส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 63.08)

สำหรับแบบจำลอง (Model) ทั้งสองเป็น แบบจำลองสมการถดถอยแบบสองทางเลือก (Binary Response Regression Model) ซึ่งเป็นแบบจำลองทางเศรษฐมิติ (Econometric) ที่ใช้การประมาณด้วยภาวะน่าจะเป็นสูงสุด (Maximum Likelihood Estimation) ในการประมาณการหาค่าความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ (Independent Variables) หรือปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมหลายๆปัจจัยที่เราสนใจ ต่อตัวแปรตาม (Dependent Variable) ซึ่งได้แก่ ภาวะไร้บ้าน โดยในกรณีนี้เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) ที่ถูกกำหนดให้มีค่าเท่ากับ 1 เมื่อเป็นคนไร้บ้าน และมีค่าเท่ากับ 0 เมื่อเป็นคนประจบบาง

แม้ว่าแบบจำลองที่ 1 จะมีจำนวนตัวแปรอิสระ (Independent Variable) หรือดัชนีชี้วัดความเปราะบางที่น้อยกว่า แบบจำลองที่ 2 แต่ผลการศึกษาสองทั้งสองแบบจำลองออกมาค่อนข้างสอดคล้องและไปในทิศทางเดียวกัน โดยสามารถสรุปได้ในมิติต่าง ๆ ดังนี้

1. มิติด้านตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจ ในกรณีนี้เห็นได้อย่างชัดเจนผ่านตัวแปรทางด้านรายได้ โดยพบว่า หากรายได้ต่อเดือนเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.00 ย่อมส่งผลให้โอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านลดลงร้อยละ 0.10 และร้อยละ 4.02 จากแบบจำลองที่ 1 และ 2 ตามลำดับ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 กรณีเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า รายได้เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากของคนหนึ่งคน ต่อการเข้าสู่หรือออกจากภาวะไร้บ้าน (Key Factor for Entering or Exiting Homelessness)

2. มิติทางตัวชี้วัดทางครอบครัว และสังคม สำหรับมิตินี้สะท้อนได้จากแบบจำลองที่ 2 เท่านั้น เนื่องจากความไม่สมมาตรของฐานข้อมูลทฤษฎีในแบบจำลองที่ 1 สำหรับมิตินี้ พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างระบุว่า [1] มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อครอบครัว โอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านจะลดลง ร้อยละ 68.84 [2] เป็นผู้พักอาศัยอยู่คนเดียวโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านจะเพิ่มขึ้น ร้อยละ 39.76 และ [3] มีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของบ้านของตนเอง โอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านจะลดลง ร้อยละ 28.06 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทั้งสามตัวแปรซึ่งในกรณีนี้เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า มิติทางด้านครอบครัวเป็นอีกดัชนีหนึ่งที่มีความสำคัญ หากบุคคลมีความเข้มแข็งด้านครอบครัว เป็นผู้ที่มีญาติมิตรคอยช่วยเหลือ และมีกรรมสิทธิ์ในครอบครัวของตน ย่อมลดโอกาสหรือความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

3. มิติตัวชี้วัดด้านปัจจัยส่วนบุคคล มิตินี้จะเกี่ยวข้องกับบุคลิกลักษณะและสถานภาพของปัจเจกบุคคล ซึ่งผลการศึกษา พบว่า อายุ คือ ตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จากทั้งสองแบบจำลอง โดยหากอายุเพิ่มขึ้น โอกาสในการเป็นคนไร้บ้านย่อมเพิ่มขึ้น ซึ่งจากสัมภาษณ์คนไร้บ้านของผู้วิจัยในระหว่างการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัย พบว่า คนไร้บ้านหลายคนระบุไปในทิศทางเดียวกันว่า เมื่ออายุมากขึ้นก็มีข้อจำกัดทางสุขภาพมากขึ้น จึงทำให้ไม่สามารถทำงานหารายได้ได้เท่าเดิม ส่งผลให้มีรายได้ไม่เพียงพอที่จะเช่าที่อยู่อาศัย ที่แย่ที่สุดจึงต้องกลายเป็นคนไร้บ้าน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่มีนัยสำคัญเพียงแค่แบบจำลองเดียว ได้แก่ เพศ (เฉพาะแบบจำลองที่ 1) พบว่า ผู้หญิงมีโอกาสเป็นคนไร้บ้านลดลง ร้อยละ 0.9940 เมื่อเทียบกับผู้ชายที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.10 การมีทักษะการสื่อสารที่ดี (เฉพาะแบบจำลองที่ 2) ช่วยลดความเสี่ยงในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ร้อยละ 50.71 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 พฤติกรรมการดื่มแอลกอฮอล์ (เฉพาะแบบจำลองที่ 2) จะเพิ่มโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ร้อยละ 19.31 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 และ ภาวะพิการ (มีเฉพาะแบบจำลองที่ 1) เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างที่เก็บได้จากแบบจำลองที่ 2 ไม่มีใครมีภาวะพิการ) เพิ่มโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ร้อยละ 1.1493 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.10

4. มิติตัวชี้วัดทางนโยบาย มิตินี้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึง ผลของการเข้าถึงสวัสดิการและความช่วยเหลือจากภาครัฐต่อภาวะไร้บ้าน ซึ่งจากการประมาณการ พบว่า การเข้าถึงเบี้ยคนชรา หรือ คนพิการ จะช่วยลดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านลง ร้อยละ 2.4035 (แบบจำลองที่ 1) และร้อยละ 29.76 (แบบจำลองที่ 2) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้เนื่องจากคนไร้บ้านส่วนใหญ่เป็นประชากรวัยแรงงานที่กำลังก้าวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ การได้รับการสนับสนุนด้านการเงินจากภาครัฐในยามที่ตนมีศักยภาพในการหารายได้ลดลง

จึงเป็นการช่วยเหลือที่สำคัญ นอกจากนี้ เนื่องจากช่วงเวลาในการเก็บข้อมูลของผู้วิจัยในระหว่างการพัฒนาแบบจำลองที่ 2 นั้น เป็นช่วงระยะเวลาที่เกิดการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) จึงทำให้รัฐบาลออกมาตรการช่วยเหลือด้วยการให้เงินเยียวยาแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติการณ์ดังกล่าวจำนวน 5,000 บาท ต่อเดือนเป็นเวลา 3 เดือน ซึ่งผลการประมาณการจากแบบจำลองที่ 2 พบว่า หากกลุ่มคนเปราะบางได้เข้าถึงการช่วยเหลือดังกล่าว จะช่วยลดโอกาสในการเป็นคนไร้บ้านลง ร้อยละ 35.55 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ตารางที่ 1 ผลการประมาณการความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านจาก 2 แบบจำลอง

ตัวแปรตาม Y = 1 (คนไร้บ้าน), Y = 0 (คนเปราะบาง) ตัวชี้วัดความเปราะบาง	1. แบบจำลองจากข้อมูลทุติยภูมิ		2. แบบจำลองจากข้อมูลปฐมภูมิ	
	Marginal Effect at the mean	Significant level	Marginal Effect at the mean	Significant level
ตัวชี้วัดทางครอบครัว และสังคม				
ความสัมพันธ์อันดีกับคนในครอบครัว (ความสัมพันธ์ไม่ดีเป็นตัวแปรฐาน)			-68.84	***
การพักอาศัยอยู่คนเดียว (ไม่ได้พักอาศัย คนเดียวเป็นตัวแปรฐาน)			39.76	***
การมีบ้านเป็นของตนเอง (ไม่มีบ้านเป็น ของตัวเองเป็นตัวแปรฐาน)			-28.06	***
ตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจ				
รายได้ (บาทต่อเดือน)	-0.1	***	-4.02	***
ตัวชี้วัดทางนโยบาย				
การเข้าถึงเงินเยียวยา Covid-19 (เข้าถึงเป็นตัวแปรฐาน)			-35.55	***
การเข้าถึงเบี้ยคนชรา หรือ คนพิการ (เข้าถึงเป็นตัวแปรฐาน)	-2.4035	**	-29.76	**
การเข้าถึงบัตรสวัสดิการคนจน (เข้าถึงเป็นตัวแปรฐาน)			-8.10	
ตัวชี้วัดส่วนบุคคล				
เพศหญิง (เพศชายเป็นตัวแปรฐาน)	-0.994	*	-12.96	
อายุ (ปี)	6.31	***		
อายุ 20 – 39 ปี			57.61	***
อายุ 40 – 59 ปี			60.11	***
อายุ 60 ปี ขึ้นไป			59.46	***
การมีทักษะการสื่อสารที่ดี (มีทักษะสื่อสารไม่ดีเป็นตัวแปรฐาน)			-50.71	***
พฤติกรรมกรรมการดื่มแอลกอฮอล์ (ไม่ดื่มเป็นตัวแปรฐาน)	14.847		19.31	**

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตัวแปรตาม Y = 1 (คนไร้บ้าน), Y = 0 (คนเปราะบาง) ตัวชี้วัดความเปราะบาง	1. แบบจำลองจากข้อมูลทุติยภูมิ		2. แบบจำลองจากข้อมูลปฐมภูมิ	
	Marginal Effect at the mean	Significant level	Marginal Effect at the mean	Significant level
พฤติกรรมการเล่นหอยหรือการพนัน (ไม่เล่นเป็นตัวแปรฐาน)			1.18	
มีพฤติกรรมการสูบบุหรี่ (ไม่สูบเป็นตัวแปรฐาน)			17.56	
การมีโรคประจำตัว (ไม่มีโรคประจำตัวเป็นตัวแปรฐาน)			2.99	
ภาวะพิการ (ไม่พิการเป็นตัวแปรฐาน)	1.1493	*		
การได้รับการศึกษา (ไม่ได้รับการศึกษาเป็นตัวแปรฐาน)	-6.9215			
การศึกษาสูงสุดระดับประถมศึกษา (ไม่ได้รับการศึกษาเป็นตัวแปรฐาน)			-19.58	
การศึกษาสูงสุดระดับมัธยมศึกษา (ไม่ได้รับการศึกษาเป็นตัวแปรฐาน)			-11.92	
การศึกษาสูงสุดระดับ กศน. (ไม่ได้รับการศึกษาเป็นตัวแปรฐาน)			-13.97	
การศึกษาสูงสุดระดับ ปวช. หรือ ปวส. (ไม่ได้รับการศึกษาเป็นตัวแปรฐาน)			-14.66	
การศึกษาสูงสุดระดับปริญญาตรี และสูง กว่า (ไม่ได้รับการศึกษาเป็นตัวแปรฐาน)			-24.17	
ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ (ไม่สามารถอ่านเขียนได้เป็นตัวแปรฐาน)			17.73	
ศาสนาพุทธ (ศาสนาอื่นเป็นตัวแปรฐาน)	-9.940		-12.96	

หมายเหตุ: * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.10

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

*** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ตารางที่ 2 ผลการทดสอบความแม่นยำของแบบจำลอง

แบบจำลอง	ความน่าจะเป็นในการทำนาย คนไร้บ้านเป็นคนไร้บ้าน หรือ คนเปราะบางเป็นคนเปราะบาง	ความน่าจะเป็นในการทำนาย คนไร้บ้านเป็นคนเปราะบาง หรือ คนเปราะบางเป็นคนไร้บ้าน
(จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ทดสอบ 290 คน แบ่งเป็นคนไร้บ้าน 121 คน และคนเปราะบาง 169 คนตามลำดับ)		
แบบจำลองที่ 1	0.75	0.25
แบบจำลองจากข้อมูลทุติยภูมิ		
แบบจำลองที่ 2	0.86	0.14
แบบจำลองจากข้อมูลปฐมภูมิ		

ที่มา: จากการคำนวณ

โดยข้อมูล และ แบบจำลองทั้งสองได้ผ่านการทดสอบความน่าเชื่อถือทางสถิติและเศรษฐมิติ ทดสอบสมมติฐานของ Binary Response Regression ด้วยกระบวนการทดสอบต่างๆที่เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

สำหรับการทดสอบความแม่นยำของแบบจำลอง พบว่า เมื่อผู้วิจัยได้ดำเนินการใส่ข้อมูลเฉพาะตัวแปรอิสระของกลุ่มคนไร้บ้าน หรือ คนเปราะบาง ลงไปในแบบจำลอง เพื่อให้แบบจำลองทำนาย (Predict) คุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวเป็นคนไร้บ้านหรือคนเปราะบาง หากแบบจำลองทำนายคนไร้บ้านเป็นคนไร้บ้าน หรือ คนเปราะบางเป็นคนเปราะบาง ย่อมหมายความว่าแบบจำลองมีความแม่นยำและสามารถแยกแยะลักษณะ และคุณสมบัติที่ต่างกันอย่างคนไร้บ้านและคนเปราะบางได้ดี ซึ่งผลการทดสอบ จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ทดสอบ 290 คน แบ่งเป็นคนไร้บ้าน 121 คน และคนเปราะบาง 169 คนตามลำดับ (ตารางที่ 2) พบว่าแบบจำลองที่ 1 ซึ่งสร้างจากฐานข้อมูลทุติยภูมิทำนายถูกร้อยละ 75 หรือมีความน่าจะเป็นในการทำนายถูก 0.75 ในขณะที่แบบจำลองที่ 2 ซึ่งสร้างจากฐานข้อมูลปฐมภูมิทำนายถูกร้อยละ 86 หรือมีความน่าจะเป็นในการทำนายถูก 0.86 ทั้งนี้เนื่องจากแบบจำลองที่ 2 มีจำนวนตัวแปรอิสระที่มากกว่าและมีมิติที่รอบด้านกว่าจึงทำให้มีความแม่นยำที่สูงกว่า

การประยุกต์ใช้ผลการศึกษาในทางปฏิบัติ

นอกจากการวิเคราะห์ดัชนีชี้วัดความเปราะบางในระดับจุลภาคหรือระดับปัจเจกบุคคลแล้ว ผู้วิจัยยังได้พัฒนาแบบจำลองโอกาส (ความเปราะบาง) ในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ระดับมหภาค(Macro Level) ด้วยแบบจำลองโลจิสติกแบบถ่วงน้ำหนักประชากร (Weighted Logit Model) เพื่อใช้ในการประมาณประชากรคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ปี พ.ศ. 2558² ด้วยการนำข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาแทนค่าเข้าไปในแบบจำลอง และให้แบบจำลองทำนายสถานะไร้บ้านของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งจากผลการทำนายพบว่า แบบจำลองมีความแม่นยำอยู่ที่ประมาณร้อยละ 74.9 (ซึ่งหมายถึง การทำนายว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนไร้บ้านว่าเป็นคนไร้บ้าน และทำนายกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้เป็นคนไร้บ้านว่าไม่ได้เป็นคนไร้บ้าน) ทั้งนี้ผู้วิจัยสามารถนำ

² เนื่องจากเป็นปีที่มีการสำรวจจำนวนคนไร้บ้าน และ ณ เวลาที่ทำวิจัยผู้วิจัยสามารถคำนวณประชากรคนเปราะบางได้ จากสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ. 2558 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่มีความทันสมัยสุด ณ เวลานั้น

ค่าความน่าจะเป็น (Probability) จากการทำนายนี้ผ่านการถ่วงน้ำหนักประชากร เพื่อพยากรณ์จำนวนคนไร้บ้านในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ซึ่งผลการพยากรณ์ พบว่า มีคนไร้บ้านประมาณ 1,484 คน ซึ่งตัวเลขดังกล่าวมีแนวโน้มใกล้เคียงกับยอดสำรวจคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลจริงของ อนุธรรม พิทักษ์ธานิน และคณะ (2558) ที่แจกจ่ายได้ 1,307 คน ในปีเดียวกัน (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 ผลการประมาณการคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ปี พ.ศ. 2558

ประชากรคนไร้บ้านสำรวจโดย อนุธรรม พิทักษ์ธานิน(2558)	ประมาณการประชากรคนไร้บ้าน จากแบบจำลอง
1,307 คน	1,484 คน

ที่มา: จากการคำนวณ

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังได้พยากรณ์จำนวนคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลภายใต้สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับมิติตัวชี้วัดทางนโยบาย 2 สถานการณ์ (ตารางที่ 3) ได้แก่

สถานการณ์ที่ 1 กรณีสมมติ ถ้ารัฐยกเลิกการให้เงินชดเชยคนพิการและคนชรา สำหรับสาเหตุที่ต้องจำลองการยกเลิกนโยบาย เนื่องจาก เป็นนโยบายที่ได้ประกาศใช้แล้ว พบข้อมูลในฐานข้อมูล และเป็นนโยบายกับคนเฉพาะกลุ่ม ดังนั้นจำลองให้ทุกคนเข้าถึงนโยบายจึงไม่สมเหตุสมผล ดังนั้นผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องจำลองการบังคับยกเลิกนโยบายเพื่อศึกษาผลกระทบต่อจำนวนประชากรคนไร้บ้าน ซึ่งจากผลการประมาณการ พบว่า หากมีการยกเลิกการให้เงินชดเชยคนพิการและคนชรา จะส่งผลให้มีคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานครเพิ่มขึ้นจาก 1,307 คน เป็น 1,621 คน คิดเป็นการเพิ่มขึ้น ร้อยละ 24.02

และสถานการณ์ที่ 2 การประมาณการประชากรคนไร้บ้านภายใต้สถานการณ์การระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เป็นที่ทราบกันดีว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เป็นอีกวิกฤติการณ์หนึ่งซึ่งส่งผลกระทบต่อให้เกิดความสูญเสียอันร้ายแรงต่อชีวิต สุขภาพ ตลอดจนเศรษฐกิจทั่วโลก นอกจากนี้ยังส่งผลให้เกิดคนไร้บ้านเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน ดังนั้นทางคณะผู้วิจัยจึงได้ใช้แบบจำลองที่พัฒนา มาพยากรณ์ (Estimate) จำนวนคนไร้บ้านโดยอ้างอิงภาวะเศรษฐกิจจากการพยากรณ์เศรษฐกิจของธนาคารแห่งประเทศไทย (2563) ที่แถลงว่า เศรษฐกิจไทยหดตัวที่ ร้อยละ 5.30 ในเดือนมีนาคม 2563 ที่มีการเริ่มต้นของการแพร่ระบาด และต่อมา หดตัวสูงถึง ร้อยละ 8.10 ในช่วงเดือนมิถุนายน 2563 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่รัฐบาลดำเนินมาตรการควบคุมการระบาดด้วยการปิดประเทศ (Lockdown) เพื่อสกัดกั้นการแพร่ระบาด ส่งผลให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจ การผลิต การจ้างงาน การบริโภคและการลงทุนภาคเอกชนต้องหยุดชะงัก

ซึ่งผลการประมาณการจากแบบจำลอง พบว่า ในช่วงต้นของการแพร่ระบาด (มี.ค. 2563) จะมีคนไร้บ้านเพิ่มขึ้นเป็น 1,688 คน คิดเป็นการเพิ่มขึ้น ร้อยละ 29.15 และเมื่อการดำเนินมาตรการควบคุมการระบาดด้วยการปิดประเทศ (Lockdown) ซึ่งกระทบให้เกิดความชะงักงันทางเศรษฐกิจขั้นรุนแรง จะส่งผลให้มีคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลสูงถึง 1,814 คน คิดเป็นการเพิ่มขึ้นถึง ร้อยละ 38.79 (มิ.ย. 2563)

ตารางที่ 4 ผลการประมาณการคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ปี พ.ศ. 2558

สถานการณ์	ประชากร คนไร้บ้าน	ประมาณการคนไร้บ้านในกรุงเทพฯ หลังเกิดสถานการณ์	% จาก 1,307 คน
กรณีที่ 1 รัฐยกเลิกการให้เงิน ชดเชยคนพิการและคนชรา	1,307 คน	1,621 คน	+24.02%
กรณีที่ 2 สถานการณ์การแพร่ ระบาดของ COVID-19	1,307 คน	1,688 คน (มี.ค.63 ในช่วงเริ่มต้นของการแพร่ระบาด)	+29.15 %
		1,814 คน (มี.ย.63 หลังมีการแพร่ระบาดและ มีมาตรการ การ Lockdown)	+38.79 %

ที่มา: จากการคำนวณ

สรุปและอภิปรายผล

ในประเทศไทย พบว่า มีเครื่องมือที่ใช้ในการคัดกรองกลุ่มเปราะบางที่จะเป็น คนไร้บ้านอยู่ 1 ชั้น ได้แก่ แบบสำรวจกลุ่มเสี่ยงในชุมชนที่จะเป็น คนไร้บ้าน ซึ่งพัฒนาโดยมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย (มพศ.) ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) แบบสำรวจดังกล่าวใช้ทำการเก็บข้อมูลส่วนบุคคล ครอบครัว รายได้ การทำงาน และปัญหาของกลุ่มเสี่ยง โดยมีลักษณะเป็นแบบบันทึกข้อมูลในรูปแบบสอบถาม ซึ่งประโยชน์ของแบบบันทึกดังกล่าว คือ ช่วยให้ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีฐานข้อมูล (Database) ของคนที่เปราะบางหรือมีความเสี่ยงที่จะเป็น คนไร้บ้าน และสามารถติดตามให้ความช่วยเหลือได้ตรงกับปัญหาและทันท่วงที ดังนั้นทางผู้วิจัยจึงเห็นว่า การพัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านพัฒนา เป็นการต่อยอดจากองค์ความรู้จากเครื่องมือที่มีอยู่ โดยสิ่งที่สามารถต่อยอดจากแบบบันทึกนี้ คือ การชี้วัดและคาดการณ์ (Indicate and Estimate) ความเสี่ยงหรือโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน (Opportunity to become Homelessness) กล่าวอีกนัยหนึ่ง เมื่อทำการบันทึกและเก็บข้อมูลของคนเปราะบางคนหนึ่งแล้ว แบบบันทึกดังกล่าวจะไม่เพียงแต่ใช้บันทึกประวัติความเป็นมาของบุคคลคนนั้นเพียงอย่างเดียว หากแต่สามารถประเมินความเสี่ยงเบื้องต้นได้ว่า บุคคลดังกล่าวมีโอกาสที่จะเป็น คนไร้บ้านมากน้อยเพียงใดผ่านการพิจารณาค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal Effect) จากแบบจำลองซึ่งเป็นการบ่งบอกถึงโอกาสและความเสี่ยงในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

สำหรับสาเหตุของการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านนั้น นอกเหนือจากการเก็บข้อมูลพัฒนาแบบจำลองเพื่อให้ได้ตัวชี้วัดที่มีนัยสำคัญทางสถิติขั้นต่ำที่ระดับ 0.05 อย่าง รายได้ ความสัมพันธ์ในครอบครัว การพักอาศัยอยู่คนเดียว การมีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย อายุ พฤติกรรมการดื่มแอลกอฮอล์ การเข้าถึงความช่วยเหลือจากรัฐในด้านเบี้ยยังชีพและเงินเยียวยา Covid-19 แล้ว ในระหว่างเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ถึงสาเหตุของการเป็นคนไร้บ้านกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อใช้วิเคราะห์ประกอบผลการศึกษา ซึ่งจากการสัมภาษณ์ พบว่า คนไร้บ้านทุกคนล้วนมีความเปราะบางทางเศรษฐกิจและครอบครัว เพียงแต่ปัญหาใดจะเป็นเงื่อนไขที่เป็นปัจจัยนำ (Leading Factor)

ให้บุคคลนั้นต้องกลายเป็นคนไร้บ้าน ซึ่งผลการศึกษานี้สอดคล้องกับการศึกษาของธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2561) ที่ระบุว่า ปัญหาคนไร้บ้านเกิดจากการทับซ้อนกันระหว่างปัญหาเศรษฐกิจและครอบครัว

จากการสัมภาษณ์ถึงสาเหตุของการเป็นคนไร้บ้านทำให้ผู้วิจัยสามารถแบ่งวิเคราะห์คนไร้บ้านออกด้วยกัน 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่หนึ่ง คือ กลุ่มที่เป็นคนไร้บ้านเนื่องมาจากปัญหาทางครอบครัวเป็นปัจจัยนำผนวกกับมีความเปราะบางทางเศรษฐกิจร่วมอยู่ (จำนวน 43 คน คิดเป็น ร้อยละ 33.08) และ กลุ่มที่สอง คือ กลุ่มที่เป็นคนไร้บ้านเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยนำผนวกกับมีความเปราะบางทางครอบครัวร่วมอยู่ (จำนวน 87 คน คิดเป็น ร้อยละ 66.92) (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 เปรียบเทียบรายได้กลุ่มคนเปราะบาง และคนไร้บ้านตามช่วงอายุ และปัจจัยนำ

ช่วงอายุ	กลุ่มคนเปราะบาง		กลุ่มคนไร้บ้านที่มีปัจจัยเศรษฐกิจนำ			กลุ่มคนไร้บ้านที่มีปัจจัยครอบครัวนำ			รวมคนไร้บ้านทั้งสองกลุ่ม	
	รายได้ (บาท)	จำนวน (คน)	รายได้ (บาท)	จำนวน (คน)	%	รายได้ (บาท)	จำนวน (คน)	%	รายได้ (บาท)	จำนวน (คน)
ต่ำกว่า 18	4,500	2	0	1	1%	1,000	2	5%	667	3
19-39	8,934	25	4,725	16	18%	3,769	13	30%	4,297	29
40-59	8,227	89	7,238	47	54%	4,049	21	49%	6,253	68
60+	3,825	47	2,102	23	26%	3,000	7	16%	2,312	30
รวม	7,020	163	5,335	87	100%	3,651.94	43	100%	4,778	130

ที่มา: จากการคำนวณ

ข้อมูลจากตารางที่ 5 สามารถพิจารณาได้ว่า ต้นทาง คือ กลุ่มคนเปราะบาง หรือ กลุ่มคนที่มีความเสี่ยงที่จะกลายเป็นคนไร้บ้าน ปลายทางก็คือการที่คนกลุ่มนี้ต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆกลายมาเป็นคนไร้บ้าน ซึ่งจากตาราง มีประเด็นที่สำคัญที่สามารถอภิปรายได้ 2 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นเรื่องอายุ และประเด็นเรื่องรายได้ โดยหากพิจารณาในเรื่องของอายุ จะพบว่า แม้ว่าคนไร้บ้านส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยกลางคน (40-59 ปี) และสูงอายุ (60+ ปี) แต่จะพบว่า ในกลุ่มที่ระบุว่าออกมาเป็นคนไร้บ้านเพราะปัญหาครอบครัวเป็นปัจจัยนำจะมีสัดส่วนของคนที่มีอายุน้อยสูงกว่ากลุ่มที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจนำ ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุหลักในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน คือ การมีปัญหาครอบครัวรุนแรงถึงขั้นตัดสินใจออกจากบ้าน หรือถูกขับออกจากบ้านโดยสมาชิกที่เหลือในครอบครัว ในขณะที่ตนยังมีทักษะทางอาชีพ หรือความสามารถในการหารายได้ไม่เพียงพอ ทำให้ไม่สามารถหลุดพ้นจากภาวะไร้บ้านได้ (เกิด 2 เงื่อนไขที่ทับซ้อนกัน โดยมีปัญหาครอบครัวเป็นปัจจัยนำ) ซึ่งกรณีนี้พบได้มากในกลุ่มคนไร้บ้านที่มีอายุน้อย

ในทางกลับกัน สำหรับคนไร้บ้านที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจนำจะระบุไปในทิศทางเดียวกันว่า สาเหตุของการเป็นคนไร้บ้านมาจากการไม่สามารถทำงานหารายได้ได้เท่าเดิม เนื่องจากปัญหาทางด้านสุขภาพ อายุที่มากขึ้น หรือ ถูกไล่ออกอันเนื่องมาจากปัญหาเศรษฐกิจ ผนวกกับมีความเปราะบางทางครอบครัวเป็นทุนเดิม จึงนำไปสู่การกลายเป็นคนไร้บ้านในที่สุด (2 เงื่อนไขที่ทับซ้อนกัน โดยมีปัญหาเศรษฐกิจเป็นปัจจัยนำ) โดยรายได้

เฉลี่ยคนไร้บ้านที่เกิดจากปัจจัยเศรษฐกิจน่า มีค่ามากกว่า คนไร้บ้านที่เกิดจากปัจจัยครอบครัวน่า ซึ่งมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 5,335 และ 3,652 บาทต่อเดือน ตามลำดับ (แตกต่างกันประมาณ 1.5 เท่า) แสดงให้เห็นว่ากลุ่มคนไร้บ้านที่เกิดจากปัจจัยเศรษฐกิจน่ามีทักษะทางอาชีพที่มากกว่าจึงมีความสามารถในการหารายได้ได้มากกว่า แต่เมื่อคนกลุ่มนี้มีอายุที่มากขึ้นความสามารถในการหารายได้จึงลดลง หรือบางรายถูกภาวะเศรษฐกิจผลักดันออกมาเป็นคนไร้บ้าน (เช่น คนไร้บ้านกลุ่มหนึ่งจากการสำรวจ ระบุว่า เป็นคนไร้บ้านเนื่องจากถูกเลิกจ้าง อันเป็นผลมาจากมาตรการ Lockdown เพื่อควบคุมการระบาดของ Covid-19) ในขณะที่ด้านกลุ่มคนไร้บ้านที่เกิดจากปัญหาปัจจัยครอบครัวน่า มีทักษะด้านการทำงานและหารายได้ที่น้อยกว่า จึงไม่สามารถหลุดออกจากภาวะไร้บ้านได้

และเมื่อพิจารณาประเด็นทางด้านรายได้ โดยเปรียบเทียบรายได้ของคนไร้บ้านกับกลุ่มคนเปราะบาง จะเห็นได้ว่า กลุ่มคนไร้บ้านมีรายได้ต่ำกว่ากลุ่มคนเปราะบางประมาณ 1.5 เท่า โดยคนเปราะบางมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 7,020 บาทต่อเดือน ในขณะที่คนไร้บ้านมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 4,778 บาทต่อเดือน และในช่วงอายุต่ำกว่า 18 ปี เป็นช่วงที่กลุ่มคนเปราะบางและกลุ่มคนไร้บ้านมีรายได้ต่ำที่สุด เนื่องจากเป็นช่วงวัยที่ยังไม่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการทำงาน แต่เมื่อก้าวเข้าสู่วัยที่สามารถเริ่มทำงานได้ (ตั้งแต่ 19 ปี ถึง 59 ปี) ทั้งกลุ่มคนเปราะบางและกลุ่มคนไร้บ้านจะเป็นช่วงวัยที่เริ่มมีรายได้เพิ่มมากขึ้น จนกระทั่งเข้าสู่วัยผู้สูงอายุหรือผู้ที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไปจะเริ่มมีรายได้ที่ลดลงอย่างเห็นได้ชัดจากปัจจัยทางกายภาพ ทำให้ความสามารถในการทำงานหารายได้ลดลง รวมไปถึงเป้าหมายในชีวิตที่เปลี่ยนไป ซึ่งจากการสัมภาษณ์ พบว่า กลุ่มคนไร้บ้านสูงอายุส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านไม่ได้มีความประสงค์ในการมีงานทำหรือมีบ้านเป็นของตนเองแล้ว หากแต่ต้องการการดูแลรักษาหรือการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในยามบั้นปลาย

การอภิปรายผลการศึกษาจากตารางที่ 5 ผนวกกับข้อค้นพบจากตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านที่มีนัยสำคัญจากแบบจำลองทั้ง 2 รูปแบบ (ข้อมูลหุติยภูมิ และปฐมภูมิ) ต่างให้ข้อสรุปไปในทิศทางที่สอดคล้องกันว่า การเกิดขึ้นของปัญหาทางด้านรายได้และปัญหาครอบครัวอย่างพร้อมๆกัน หรืออย่างทับซ้อนกันคือ เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้บุคคลบุคคลหนึ่งต้องกลายเป็นคนไร้บ้าน นอกจากนี้ อายุที่เพิ่มขึ้นหรือภาวะพิการอันจะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการหารายได้ พฤติกรรมเสี่ยง (ดื่มแอลกอฮอล์) และทักษะในการพูดคุยสื่อสาร (ในยามที่เกิดปัญหา) ล้วนเป็นปัจจัยขยายผลที่สามารถหนุนเสริมให้เข้าสู่ภาวะไร้บ้านได้

ดังนั้นการที่มีคนไร้บ้านเพิ่มขึ้นจึงเป็นเครื่องชี้วัดหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่าบุคคลบุคคลหนึ่งกำลังประสบกับปัญหา (1) รายได้ไม่เพียงพอ และ (2) ไม่มีครอบครัวหรือที่อยู่อาศัยคอยสนับสนุน จึงทำให้ต้องตัดสินใจออกมาใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่สาธารณะ อย่างไรก็ตาม สวัสดิการและการให้การสนับสนุนที่ดีจากภาครัฐ นับว่าเป็นอีกหนึ่งตัวช่วยรองรับความเสี่ยงต่อการเป็นคนไร้บ้าน โดยผู้วิจัย พบว่า มาตรการที่เป็นการให้ความช่วยเหลือทางด้านรายได้ที่มีอยู่ในปัจจุบัน อาทิเช่น เบี้ยยังชีพคนชราและคนพิการ สามารถลดโอกาสในการเป็นคนไร้บ้านได้ นอกจากนี้ การมีมาตรการเยียวยาต่อประชากรกลุ่มเปราะบางในยามที่ประเทศเกิดวิกฤติการณ์ต่างๆ อย่างตรงจุดทั่วถึง และทันท่วงที ก็จะสามารถชะลอ หรือลดจำนวนคนไร้บ้านไม่ให้เพิ่มสูงขึ้นได้เช่นเดียวกัน (อาทิ การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19))

ข้อเสนอแนะ

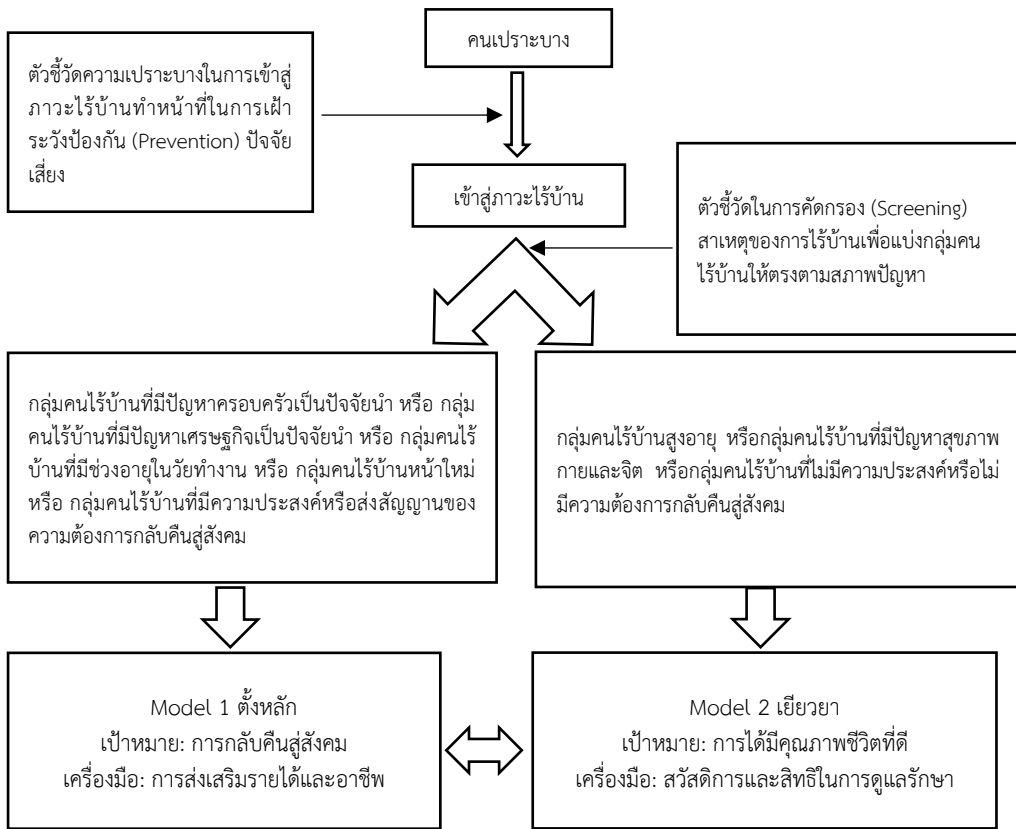
1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลวิจัยไปใช้

ทั้งนี้ จากหลักของการประมาณการณืที่ว่า ความจริงมีค่าเท่ากับสิ่งที่คาดการณ์บวกด้วยความคลาดเคลื่อน ($Actual = Estimated + Error$) ดังนั้นตัวเลขที่แบบจำลองพยากรณ์ออกมานั้นอาจจะไม่ได้มีความแม่นยำสูงที่สุด แต่สิ่งที่นักวิจัยได้รับจากแบบจำลองความแปรปรวนในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน คือ สัญญาณเตือน (Early Warning Signals) ทางเศรษฐกิจและสังคมที่แสดงให้เห็นในทิศทางเดียวกันว่า ปัจจัยใดบ้างเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อภาวะไร้บ้านด้วยขนาด (Size) และทิศทางใด (Sign) รวมทั้งภายใต้สถานการณ์และวิกฤติการณ์ต่างๆ จะมีคนไร้บ้านเพิ่มขึ้นมากหรือน้อยเพียงใด โดยตัวชี้วัดดังกล่าวได้ถูกพัฒนาให้สอดคล้องกับใช้งานในทางปฏิบัติร่วมกับแบบสำรวจกลุ่มเสี่ยงในชุมชนที่จะเป็นคนที่ไร้บ้านของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย (มพศ.) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำงานกับกลุ่มคนเปราะบางและเสี่ยงจะเป็นคนไร้บ้าน ในการเฝ้าระวัง (Prevention) และหาแนวทางในการป้องกันไม่ให้กลุ่มคนเปราะบางต้องกลายเป็นคนไร้บ้าน (ภาพที่ 1)

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาประเด็นเรื่องของคนไร้บ้าน พบว่า ปัญหาดังกล่าวยังคงมีความซับซ้อนและมีความจำเป็นต้องอาศัยการศึกษาในมุมมองต่างๆ ที่หลากหลายต่อไป โดยจากข้อค้นพบในแบบจำลองความแปรปรวนในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านและการสัมภาษณ์ถึงสาเหตุของการเป็นคนไร้บ้าน แสดงให้เห็นว่า การกลายเป็นคนไร้บ้านไม่ได้เกิดจากสาเหตุใดเพียงสาเหตุหนึ่งเท่านั้น หากแต่มีความทับซ้อนของปัญหามากกว่าหนึ่งปัญหา ผสมกับหลากหลายปัจจัยเสี่ยงที่เป็นปัจจัยหนุนเสริม ดังนั้นนอกจากตัวชี้วัดความแปรปรวนในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านที่ทำหน้าที่เฝ้าระวัง (Early warning) และป้องกัน (Prevention) แล้ว ยังคงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาประเด็นเรื่องสาเหตุของการไร้บ้านในเชิงลึก เพื่อนำข้อค้นพบดังกล่าวไปสู่การพัฒนาตัวชี้วัดที่ใช้ในการคัดกรอง (Screening) กลุ่มคนไร้บ้านให้ตรงกับสภาพของปัญหามากที่สุด เพื่อภาครัฐจะได้สนับสนุนการช่วยเหลือได้อย่างตรงจุด ดังตัวอย่างจากภาพที่ 1 ซึ่งเป็นกรณีสมมติหากสามารถจัดกลุ่มคนไร้บ้านได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ หนึ่ง กลุ่มคนไร้บ้านที่ประสบปัญหา แต่ยังคงมีศักยภาพในการทำงานและมีความต้องการที่จะกลับคืนสู่สังคม (Reintegration) และ สอง กลุ่มคนไร้บ้านที่ไม่มีความพร้อมที่จะกลับคืนสู่สังคมเนื่องจากอุปสรรคทางกายภาพและจิตใจ ซึ่งแนวทางการให้ความช่วยเหลืออาจทำได้โดยใช้แนวทางที่แตกต่างกัน ผ่านแบบจำลองที่ 1 สำหรับกลุ่มที่ 1 ที่เน้นการช่วยเหลือผ่านการส่งเสริมรายได้และอาชีพ เพื่อเป้าหมายหลักในการตั้งหลัก รับผิดชอบตนเองได้ และคืนสู่สังคมในที่สุด ในขณะที่แบบจำลองที่ 2 เป็นแนวทางที่ออกแบบมาเพื่อสนับสนุนกลุ่มที่ 2 เพื่อให้เป็นคนไร้บ้านที่ยังคงมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้ทั้งสองแบบจำลองควรมีความยืดหยุ่นที่จะส่งต่อคนไร้บ้านจากกลุ่มหนึ่งไปอีกกลุ่มหนึ่งได้ เช่น กรณีกลุ่มที่สองเมื่อได้รับการเยียวยาแล้วมีความประสงค์จะมีอาชีพ ก็สามารถส่งต่อเข้ารับบริการสนับสนุนจากแบบจำลองที่ 1 ได้เช่นเดียวกัน

ทั้งนี้ข้อเสนอจากภาพที่ 1 เป็นเพียงการเสนอภาพจำลองที่ได้จากการศึกษาประเด็นความแปรปรวนในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านว่า “การกลายเป็นคนไร้บ้านเกิดจากความทับซ้อนกันของหลายปัจจัย ดังนั้น การแก้ไขปัญหาก็ไม่สามารถใช้เพียงนโยบายเดียวเท่านั้น” ซึ่งภาพจำลองจากภาพที่ 1 นี้สามารถปรับและพัฒนาให้เหมาะสมมากขึ้นได้อีก หากมีการศึกษาในประเด็นและมิติที่เพิ่มเติมในอนาคตต่อไป

ภาพที่ 1 ร่างข้อเสนอแนะเพื่อการต่อยอดการศึกษาในอนาคต

ที่มา: จากการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2563). รายงานนโยบายการเงิน ฉบับไตรมาส 1/63, 2/63 และ 3/63. สืบค้นเมื่อ 2 พฤศจิกายน 2563 จาก <https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/MonetPolicyComittee/MPR/Pages/default.aspx>

ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ. (2561). การศึกษาแนวทางวิเคราะห์ต้นทุนการแก้ไขปัญหาคนไร้บ้านและติดตามการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตของคนไร้บ้านในช่วงเริ่มต้น. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

ผู้จัดการออนไลน์. (2559). จำนวน “คนไร้บ้าน” ใน LA เพิ่มสูงขึ้นจากภาวะขาดแคลนที่อยู่. สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2562 จาก <https://mgronline.com/around/detail/9590000045469>

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2558). ข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2558. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ. (2558). การสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

- อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ. (2562). *การสำรวจข้อมูลทางประชากรคนไร้บ้านในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- Anderson, I., & Christian, J. (2003). Causes of homelessness in the UK: A dynamic analysis. *Journal of Community & Applied Social Psychology, 13*(2), 105-118. Retrieved from https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/casp.714?casa_token=9TQVA7sROwkAAA%3ALTqPmMLc1luCOtCLHjzLOqwNww0lmlR58TiosFZ7hbFQEzCHpJvMg1wxDBojjBZPAMtOwuptMt-S1v7P0g
- Batterham, D. (2019). Defining “At-risk of Homelessness”: re-connecting causes, mechanisms and risk. *Housing, Theory and Society, 36*(1), 1-24. Retrieved from https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14036096.2017.1408678?casa_token=Ol55ClrKtYAAAAA%3AoUUA56OGro6fpeSVWtVn9P1vVj9I5eua32aFhUJzklv3xR4USrMpC5JRjQmS9nxX0fUJrFilUh_Nx4
- Bulman, M. (2017). *Number of homeless elderly people surges by 100 per cent in seven years*. Retrieved April 2, 2019 from <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/homeless-elderly-people-surges-100-seven-years-local-government-association-a7997086.html>
- Crane, M., Byrne, K., Fu, R., Lipmann, B., Mirabelli, F., Rota-Bartelink, A., & Warnes, A. M. (2005). The causes of homelessness in later life: findings from a 3-nation study. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences, 60*(3), S152-S159. Retrieved from <https://academic.oup.com/psychsocgerontology/article/60/3/S152/559401?login=true>
- Davey, M., and Knaus. C. (2018). *Homelessness in Australia up 14% in five years, ABS says*. The Guardian. Retrieved April 10, 2019 from <https://www.theguardian.com/australia-news/2018/mar/14/homelessness-in-australia-up-14-in-five-years-abs-says>
- Ho, V. (2020). *Los Angeles county sees homelessness rise 13%, even before the coronavirus impact*. The Guardian. Retrieved June 2, 2021 from <https://www.theguardian.com/us-news/2020/jun/12/los-angeles-homelessness-increase-california>
- Homeless World Cup Foundation (2019). *Global Homelessness Statistics*. Retrieved July 1, 2020 from <https://homelessworldcup.org/homelessness-statistics/>
- Nishio, A., Horita, R., Sado, T., Mizutani, S., Watanabe, T., Uehara, R., & Yamamoto, M. (2017). Causes of homelessness prevalence: Relationship between homelessness and disability. *Psychiatry and Clinical Neurosciences, 71*(3), 180-188. Retrieved June 2, 2021 from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/pcn.12469>

- Phillips, L. (2015). Homelessness: Perception of causes and solutions. *Journal of Poverty*, 19(1), 1-19. Retrieved June 2, 2021 from https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10875549.2014.951981?casa_token=QF4RofUQcY0AAAAA%3AgNmy2x11veyQIVjd7pVK5IKNCTgxDoOeerjjuoZsAuThwkGIKzeQJ2dwqLB7HQ5T-PO-DB0JHzjF-k
- Tangtammaruk, P., and Chaiwat, T. (2019). A cohort study on homeless ways of life and happiness in Bangkok, *African Journal of Hospitality Tourism and Leisure*, Special issue- GCBSS Conference Malaysia, 1-12. Retrieved June 2, 2021 from https://www.ajhtl.com/uploads/7/1/6/3/7163688/article_21_se_gbcss_2019.pdf
- United Nations. (2005). *THE ROLE OF LOCAL AND SUBNATIONAL GOVERNMENTS WITH RESPECT TO THE RIGHT TO ADEQUATE HOUSING*. Retrieved April 24, 2019 from <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Housing/SummarySubnationalsEN.pdf>

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน และตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักชีวิตเพื่อกลับคืนสู่สังคมของคนไร้บ้าน ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยจาก แผนงานสนับสนุนองค์ความรู้เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิตคนไร้บ้าน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ทางผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.โสทธิธร มัลลิกะมาส และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี ชัยวัฒน์ ที่ปรึกษาโครงการวิจัย สำหรับข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ และขอขอบคุณ อาจารย์ ดร.เจนนิเฟอร์ ชวโนวานิช คุณนิชาภัทร ไม้งาม คุณณัฐศุภณ ตำชื่น และ คุณณัฐพล สิวลีพันธ์ คณะผู้วิจัยผู้ร่วมขับเคลื่อนโครงการ